

Preekschets: Ontmoeting met de opgestane Jezus

Ds. John van Eck (oud-legerpredikant, PKN)

Schriftlezingen

Johannes 20:11-18, ook tekst voor de preek.

Uit het Oude Testament kan Ps. 116 (of een gedeelte daaruit) worden gelezen.

Liturgie

Hangt af van de liturgische gebruiken van de gemeente waar de preek gehouden wordt. In alle gevallen kan men een of meer keren uit Ps. 116 laten zingen. Zeker als antwoord op de verkondiging, bijv. vs. 5 en 10 (oude berijming), 4 en 6 (nieuwe berijming).

Pasen

Pasen kan de toonzetting van de overwinning op de dood hebben, zoals bij Paulus in 1 Kor. 15. In de ontmoetingen met Jezus, waar de evangeliën mee afsluiten, komt meer de *intieme kant van Pasen* naar voeren, de ontmoeting waarin het persoonlijk tot ons doordringt dat Jezus leeft en dat Hij ons op een verborgen manier nabij is. Een nieuwe dag is aangebroken. Het licht is om ons heen, maar onze ogen kunnen er moeilijk aan wennen.

De paasgeschiedenissen in het geheel van het evangelie

Zelfs bij oppervlakkige lezing van het Johannes-evangelie (en ook van de andere evangeliën), is het alsof men met de opstanding van Jezus in een andere wereld terechtgekomen is. Ook liturgisch is dat het geval. Pasen volgt op Goede Vrijdag. De oppositie tegen Jezus, die er vanaf het begin van Jezus' optreden in het verborgene al is, komt in de hoofdstukken 18 en 19 in zijn volle omvang naar buiten en bereikt zijn hoogtepunt in de dood van Jezus. Hij mag dan het 'Lam van God' zijn dat 'de zonde van de wereld wegneemt' (1:29), zijn dood wordt Hem door *mensen* aangedaan. Daarbij doet zich van alles voor wat we tot in onze tijd herkennen: kerkelijke en wereldlijke leiders die hun positie belangrijker vinden dan de handhaving van het goddelijk en menselijk recht waartoe zij zijn geroepen, verraad, religieus fanatisme, een politiek gestuurd proces: liever een onrechtmatig offer brengen dan zijn positie te verliezen (11:49, 50), een opgehitste menigte. Met dood en verdriet als einde. We zien het om ons heen gebeuren en in het evangelie lijkt het net zo te gaan. Of toch niet. Waar men in het gewone leven zijn wonden likt en kijkt wat men er nog van kan maken, volgt in het evangelie iets nieuws: Jezus blijkt door de dood heen een nieuw leven te zijn binnengegaan, van waaruit Hij zich opnieuw aan mensen laat zien. Het oude: de duisternis (13:30), het geweld, de dood, het geschreeuw van de massa, waarvan het geluid nog nagonst in onze oren, is voorbij. In plaats daarvan is er nu morgenlicht, de stilte van een tuin, de intimiteit van de persoonlijke gedachtewisseling, en een aarzelend zich realiseren dat de dood niet het einde is.

Men kan de preek beginnen met deze tegenstelling aan te geven. Daarmee plaatsen we de geschiedenis meteen ook tegen de achtergrond van de wereld van nu: er is meer dan wat de media ons over de wereld berichten. Dat is vaak niet veel anders dan wat we rond de dood van Jezus zien gebeuren. Maar middenin dit alles is er de aanwezigheid van de Levende. Hij is ons een stap voor. Hij is een nieuwe wereld binnengegaan, van waaruit Hij zich soms zomaar laat ontmoeten.

Het verhaal

Vs. 11: Nadat in het voorafgaande geconstateerd was dat de grafkamer waarin Jezus was bijgezet leeg was, had Maria naar huis kunnen gaan, maar ze kan er niet toe besluiten. Ze blijft in de buurt van de ingang tot de grafkamer ('buiten') staan. Ze was Hem gevolgd tot bij

het kruis (19:25). In het evangelie van Johannes is zij de eerste die we bij het graf vinden (20:1). Nu het lichaam van degene die zoveel voor haar betekende er niet meer is, is het graf waarin Jezus was bijgezet het laatste wat zij van Hem vast kan houden. Dáár had Hij gelegen. Dáár uit zij haar verdriet over degene die zij nu moet missen.

Zij bukt om in het graf te kijken. Ze weet dat het leeg is, maar tegen beter weten in kijkt ze nog een keer. Wie weet heeft ze zich vergist en ligt Hij er nog.

Vs. 12: In de grafkamer kijkend ziet zij twee ‘engelen’. Het Griekse woord betekent ‘boden’, in dit geval boden uit de hemel – van God – herkenbaar aan hun witte kleren. Men moet bij wit hier wel denken aan een meer dan aardse glans, zoals bij de verheerlijking van Jezus (Mk. 9:3). Ze zitten aan het hoofd- en het voeteneinde van de plaats waar Jezus gelegen had. De grafkamer was keurig achtergelaten geweest, als een slaapkamer die iemand in alle rust had verlaten (vs. 7) en hij wordt nu ook ordelijk bewaakt. Aan grafroof valt bij zoveel orde niet te denken.

Vs. 13: Aan Maria is dit alles niet besteed. Het verdriet vervult haar zozeer dat nog de toestand waarin de grafkamer achtergelaten is, noch het wit dat Gods boden uitstralen tot haar door lijken te dringen. Met dat verdriet moet eerst iets worden gedaan. Daarom beginnen de engelen niet met verkondigen, maar vragen ze waarom Maria huilt.

Een vergelijkbare vraag stelt Jezus aan de man die 38 jaren ziek gelegen heeft: ‘Wil je gezond worden?’ vraagt Jezus hem (5:6), waarmee Hij hem gelegenheid geeft zijn hart te luchten over zijn situatie. Dergelijke fijnheden in de gespreksvoering zijn typerend voor het Johannes-evangelie (vergelijk de manier waarop Jezus in hoofdstuk 4:7 en 9 het gesprek met de Samaritaanse opent). Was Johannes als de leerling die het dichtst bij Jezus stond (19:26) meer dan anderen gevoelig voor deze dingen?

Het is niet duidelijk of Maria aan grafroof denkt of aan een verplaatsing van Jezus’ lichaam. Waarschijnlijk aan het laatste. Wat zij wil is bij het lichaam van Jezus zijn. Waarom zij dat wil, vertelt Johannes niet. Mogelijk was het om het stoffelijk overschot van Jezus te verzorgen, door Markus (16:1) en Lukas (24:1) ons laten weten. Maar leest men Johannes los van de andere evangeliën als een verhaal op zich, dan ligt de nadruk op gemis en verdriet als redenen waarom zij bij Jezus wil wezen.

Vs. 14 laat zien hoe moeilijk het is om in opstanding te geloven: de opgestane Jezus staat voor haar ogen, maar Maria herkent Hem niet. ‘Gewoon’ is dat de dood het laatste woord heeft. We zijn gewend – soms na lang innerlijk verzet – om ons daarbij neer te leggen. Dat geldt zowel voor onze eigen sterfelijkheid en voor de pijn die de dood van een medemens ons kan doen, als voor het ‘grote doden’ dat we zien gebeuren in de wereld: het raakt ons, we voelen verdriet of innerlijk verzet, we proberen er ons overheen te zetten of sluiten ons er voor zover dat mogelijk is voor af, maar uiteindelijk laat de dood ons geen keus. We zijn gedwongen om ons in zijn overmacht te schikken. We zijn dat zo gewend dat we niet kunnen geloven dat het ook maar anders zou kúnnen gaan. Van binnen had de dood het bij Maria al gewonnen. Met een opstanding rekent zij niet. Vandaar dat zij Jezus niet herkent, ook niet kán herkennen, al staat Hij levend voor haar.

Vs. 15: Jezus herhaalt de vraag van de engelen en voegt er een eigen vraag aan toe: ‘Wie zoek je?’ Door ‘wie’ te vragen richt Hij haar gedachten op zijn persoon, maar Maria blijft in haar eigen logica gevangen: wie het ook is die voor haar staat, Jezus kan het niet zijn. Het moet de hovenier zijn, degene die het opzicht over de tuin heeft. Misschien weet hij wat er met Jezus gebeurd is en waar ze Hem eventueel hebben neergelegd. Zij biedt aan zich (samen met Jezus’ leerlingen, neem ik aan) over het lichaam van Jezus ontfermen.

Vs. 16: Dan is het genoeg en dringt Jezus door in haar door de dood beheerste gedachten. Hij doet dat door haar naam te noemen. ‘Maria!’ geven de vertalingen. ‘Mariam’ (= Mirjam) lezen we in de Griekse tekst. Zo moet Hij haar naam uitgesproken hebben als Hij (in het

Aramees) met haar sprak. Zulke details moeten haast wel op een rechtstreeks verslag teruggaan: ‘En toen zei Hij’ enz. Zo persoonlijk is het toegegaan tussen Jezus en Maria.

Als zij haar naam hoort zoals die altijd had geklonken, gaan haar ogen open. Het dringt door Wie er tegen haar spreekt en dat degene die zij zoekt op dat moment levend voor haar staat. Haar antwoord kan enkel het antwoord zijn dat zij altijd had gegeven als zij zo aangesproken werd. ‘Rabboeni!’ zegt ze. ‘Meester!’ verduidelijkt Johannes voor lezers die geen Aramees verstaan. De naam ‘Mariam’ bevat hier het hele paasevangelie: Ik ben niet dood! Kijk Mij hier levend voor je staan! En het spontaan uitgesproken ‘Rabboeni’ omvat hier het hele paasgeloof, met al zijn verwondering en vreugde: Hij leeft! Of liever nog: *Ú* leeft! Want zo persoonlijk is het.

Calvijn ziet hier de Goede Herder aan het werk, die zijn schapen bij name roept: ‘De stem van de Herder dringt de ziel van Maria binnen, opent haar de ogen, wekt al haar gevoelens op en raakt die zo dat ze zich onmiddellijk toevertrouwt aan Christus.’ Iets wat volgens Calvijn ook ons gebeurt als Christus ons naar zich toe roept door middel van het evangelie. Een gedachte die ons van dienst kan zijn als we willen preken over de ontmoeting met Christus. Ik kom er aan het einde op terug.

Vs. 17, 18: De woorden die traditioneel met ‘Raak Mij niet aan’ weergegeven worden (de Nieuwe Bijbelvertaling heeft ‘Houd mij niet vast’) raken rechtstreeks het thema van de ontmoeting met Jezus. Een ontmoeting van aangezicht tot aangezicht zoals Maria die nu heeft, zal weldra niet meer mogelijk zijn. Jezus zal ‘opgaan’ naar zijn Vader.

Het werkwoord dat traditioneel met ‘opvaren’ wordt weergegeven (de Nieuwe Bijbelvertaling gebruikt ‘opstijgen’, de Naardense Bijbel ‘opklimmen’) wordt ook voor het ‘opgaan’ naar het heiligdom in Jeruzalem gebruikt (vgl. 2:13; 7:8, 10, 14; 11:55; 12:20). Jezus betreedt met zijn hemelvaart het hoogste heiligdom, waar Hij ons vertegenwoordigt bij zijn en onze God en Vader (vgl. 1 Joh. 2:2). De Geest vertegenwoordigt Jezus weer bij ons (16:7).

Maria wordt naar de leerlingen gestuurd. Zij moet hun vertellen dat Jezus leeft en dat Hij op zal gaan naar zijn God en Vader, die ook hún God en Vader is. Hij zal hun vertegenwoordiger bij de Allerhoogste zijn.

Maria brengt de boodschap over en vertelt de leerlingen dat zij Jezus gezien heeft en dat Hij haar gezegd had zijn woorden door te geven. Zo wordt in het verhaal zelf al de manier getekend waarop Jezus voortaan onder de mensen aanwezig zal zijn: in de verhalen die over Hem verteld worden (vgl. 20:30, 31) en in de woorden die Hij sprak. Het is de Geest – God zelf dus – die deze woorden onder de mensen levend houdt en zo Jezus op aarde vertegenwoordigt (14:26).

Preken over een ontmoeting met Jezus

De tederheid die de geschiedenis van de ontmoeting van Jezus en Maria ademt, maakt haar bij velen geliefd. Ze laat zich eenvoudig vertellen. De pastorale aspecten van de geschiedenis: de moeite die Maria heeft om de gedachte toe te laten dat een dode zou kunnen leven en Jezus’ geduld daarmee, de ruimte die Hij haar geeft om haar verdriet te uiten –, laten zich gemakkelijk al vertellende overbrengen. Af en toe een hint moet volstaan om de hoorders zichzelf erin te laten herkennen. Maar leidt dit ook tot een ontmoeting met Jezus? Of moet die ontmoeting ergens *buiten* de tekst en buiten de preek erover worden gezocht en kan de preek er enkel naar verwijzen?

‘Ach was Jezus nog op aarde! / Aanstonds vloog ik naar hem heen’, laat Hieronijmus van Alphen een meisje in een van zijn ‘Kleine Gedigten voor Kinderen’ zeggen. Een kinderlijk, maar natuurlijk verlangen dat de verhalen uit de evangeliën kunnen oproepen.

Toch zullen we het nu – na het ‘opgaan’ van Jezus – met die verhalen moeten doen. Het verhaal is nu onze ontmoeting met Jezus. Het laat ons zien dat het leven dat Jezus met

zijn opstanding aan het licht bracht ons aan alle kanten omringt, maar dat wij het niet zien, aangeslagen door de macht van de dood in de wereld en overstelpt door ons verdriet soms. De eerlijke manier waarop deze geschiedenis daarover vertelt, mag ons troosten als we niet in het leven kunnen geloven, omdat ons verdriet te groot is, of omdat de macht van het geweld dat de wereld te zien geeft de hoop in ons heeft gedooft. Toch is dat leven er wel, ook als wij het niet kunnen geloven. Dat vertrouwen wil het verhaal ons geven, ook al zijn wij er mogelijk nog niet aan toe en is er – net als bij Maria – enkel het *verlangen* dat het toch nog anders zou kunnen zijn dan wij dagelijks in de wereld waarnemen –, dat er, als de dood uitgeraasd is, toch nog leven is. Het evangelie roept dit verlangen bij ons op en houdt het levend, of, om het dieper te zeggen: het is de Geest die door het evangelie dat verlangen bij ons levend houdt.

Met dat verlangen zijn we – net als Maria – al in de ontmoeting betrokken, al zien wij dat zo nog niet. Het verhaal opent onze ogen daarvoor, maar men moet dat de hoorders niet aan willen praten. Dat zou tegen de geest van het verhaal zijn, waarin zoveel ruimte gelaten wordt aan het verdriet en aan de moeite die het kost om te geloven. ‘Zou je *willen* dat het waar was?’ kun je in de preek vragen.

Laat het Mariam/Rabboeni-moment zich ook inleefbaar maken? Calvijn meent van wel. Hij wijdt er vertederde woorden aan, die duidelijk een beleving beschrijven. De beleving persoonlijk aangesproken te worden tot in het diepste van zijn ziel, een beleving die zich niet door middel van de preek laat forceren. (De verleiding om ‘vul uw eigen naam maar in’ te zeggen is groot. Maar wat doet dat met de hoorders die daar nog niet aan toe zijn?) Wel laat de beleving zich aanduidend, in terughoudende woorden beschrijven. Calvijn doet een poging: de diepste gevoelens worden geraakt, ogen gaan open zodat men zich zonder bedenkingen toevertrouwt aan Christus.

Ook de Dordtse Leerregels zoeken, in de lijn van Calvijn, naar woorden voor deze beleving: Het evangelie is een licht dat de duisternis verdrijft uit het innerlijk. De Geest ‘opent het hart dat gesloten is’ en ‘maakt zacht, wat hard is’ van binnen. Het een ‘zeer krachtige’ en tegelijk ‘zeer zoete, wonderbare en onuitsprekelijke’ gewaarwording, waarvan men weet dat zij van ‘boven’ komt zonder dat men haar in dit leven helemaal greep op krijgt (DL III, IV, art. 11, 12 en 13, ook voor mensen die moeite hebben met een dubbele predestinatie het overwegen waard). Ook bij dichters kan men woorden voor deze ervaring vinden. ‘Och wil den ouden mens opnieuw verdrijven / En zend een Lichtstraal in mijn hart,’ lezen we in een gebed van Jan Hanlo.

Zo kan ook het teerste moment uit deze geschiedenis beleving worden. Maar zeg enkel dat dat *kan*, nooit dat je dat *moet* beleven om een band met Christus te hebben. Dit diepste aangesproken worden is maar één moment uit de geschiedenis. Ook het verlangen dat zich bij de dood niet neer kan leggen vormt een band met Christus, en het verdriet om de dood dat onze ziel vervult. Het licht schijnt, ook als wij het (nog) niet zien. Dat is de stille troost die deze geschiedenis ons kan bieden. Waar zij verder verteld wordt, gaat Jezus mee. Zo gaat het van ontmoeting naar ontmoeting.

Vrolijk Pasen!